

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Halonen, Mia

Title: Suomalaisten kansainvälistymisen edistämisestä Suomen kansalaisuuden portinvartijaksi : YKI ja yhteiskunnan, tutkimuksen ja tutkinnon liitto

Year: 2024

Version: Published version

Copyright: © Opetushallitus

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Halonen, M. (2024). Suomalaisten kansainvälistymisen edistämisestä Suomen kansalaisuuden portinvartijaksi : YKI ja yhteiskunnan, tutkimuksen ja tutkinnon liitto. In T. Leblay, & S. Ahola (Eds.), Yleiset kielitutkinnot 30 vuotta (pp. 9-13). Opetushallitus. Raportit ja selvitykset, 2024: 8. <https://www.oph.fi/fi/tilastot-ja-julkaisut/julkaisut/yleiset-kielitutkinnot-30-vuotta>

Mia Halonen
yliopistotutkija
Jyväskylän yliopisto, Soveltavan kielentutkimuksen keskus
Rikkinäistä suomea -hankkeen vastuullinen johtaja

Suomalaisten kansainvälistymisen edistämisestä Suomen kansalaisuuden portinvartijaksi – YKI ja yhteiskunnan, tutkimuksen ja tutkinnon liitto

Suomi aloittaa ensimmäisenä Euroopassa aikuisten yleiset kielitutkinnot. **Kansalaiset** voivat testauttaa kielitaitonsa **englannissa, saksassa, ruotsissa, ranskassa, venäjässä, espanjassa** sekä suomessa. - - - Muuttuva **työelämä ja Euroopan yhdentyminen** innostavat kansalaisia tavoitteelliseen kielenopiskeluun. - - - Yleisessä kielitutkinnossa on kolme tutkinnon tasoa. Perustason testi on suunnattu niille, jotka käyttävät **vierasta kieltä** vain satunnaisesti kotimaassa tai ulkomailla. Aloittelija saa ainakin sanakirjan avulla selvän vieraskielisistä viesteistä. Keskitason testeihin kannattaa ilmoittautua, jos joutuu käyttämään vieraita kieliä **jonkin verran töissä**, olematta silti firman asiantuntija Aasiassa. Ylimmän tason testi sopii heille, jotka jo ovat **firman edustajina** ja haluavat ymmärtää kieltä sen tarkkoja vivahteita myöten.

(Irma Stenbäck, Helsingin Sanomat HS 8.9.1994; lihavoinnit Halosen)

Espoolaiset Lidiia Salo, 33, ja Tareque Mahmud, 33, läpäisivät **suomen kielen yleisen kielitutkinnon (YKI)** kokeensa ensimmäisellä yrittämällä. Ei ihme, sillä he olivat opiskelleet ja osasivat suomea. Salo ja Mahmud päättivät kirjoittaa kirjan, jonka avulla muutkin onnistuisivat. –Salo on kotoisin Venäjältä, Volgan varrelta, ja Mahmud Bangladeshistä. – Kirja syntyi yhteisestä havainnosta: YKI-testiin valmistautuvalle ei löydy kootusti tietoa ja selkeitä ohjeita. Näin sai alkunsa lokakuussa julkaistu ilmainen englanninkielinen kirja: *A Step-by-step Guide to Passing the YKI Test* eli suomeksi "**Käsikirja YKI-testin läpäisemiseksi**". - - - Salo ja Mahmud kertovat tuntevansa useita ihmisiä, jotka **pelkäävät kielikokeeseen menoa**, vaikka osaavat suomea riittävästi. Heidän kirjassaan ei opetetakaan suomea tai kielioppia.- - - **Kirja opettaa pääsemään YKI-testistä läpi.**

(Sannika Michelsson Yle 18.10.2023, Päivitetty 23.10.2023 11:28; lihavoinnit Halosen)

<https://yle.fi/a/74-20055083>

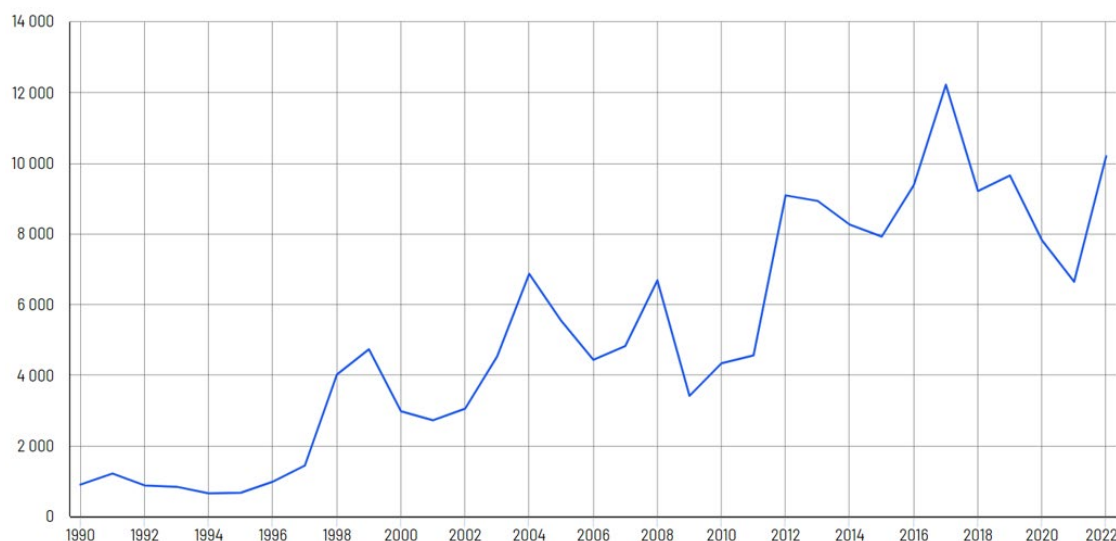
Alun esimerkkikatkelmat YKlstä valtamedioissa 30 vuoden ajalta, sen syntymävuodelta 1994 ja vuodelta 2023, kertovat paljon yhtäältä yhteiskunnallisesta muutoksesta Suomessa toisaalta muutoksesta YKlissä. Kolmen vuosikymmenen aikana Suomi on monikielistynyt ja -kulttuuristunut erityisesti maahanmuuton myötä niin, että myös YKl:n painopiste on vaihtunut alun "työpaikkakielitaidon" mittarista myös kansalaisuuden portinvartijaksi – jopa niin merkittäväksi sellaiseksi, että suomen YKI-testin suorittaneet ovat ryhtyneet opettamaan toisilleen YKI-spesifisiä testitaitoja.

Ensimmäisessä katkelmassa näkyy vielä muuhun Eurooppaan erityisen taloudellisesti suuntautuva Suomi, ja YKl:n keskiössä ovat Suomessa vieraat ja tuolloin tärkeimmiksi ajatellut kielet, joiden osaamisen merkitys on esittelyssä sidottu suoraan ja vain työelämään. Suomi on kuitenkin jo tuolloin mainittu yhtenä tutkintokielenä. Toisessa uutiskatkelmassa suomen kielen keskitason testi on jo jutun keskiössä, ja siitä puhutaan yleisesti tunnettuna asiana, jota ei tarvitse erikseen esitellä. Puuttumatta tässä syvemmin siihen, että jälkimmäisessä, lähinnä kirjaa promoavassa artikkelissa esille nostetut "YKI-tehtävät" eivät olleet oikeita YKI-tehtäviä ja että jutussa muuten esiteltyt taidot eivät ole YKl:n funktionaalisen kielitaitokäsityksen (esim. Ahola 2022, 22, 50) keskiössä, juttu kuitenkin näyttää YKl:n merkittävyyden nyky-Suomessa. Se on elintärkeä sen merkittävimmän käyttäjäryhmän, kansalaisuutta varten YKl:n suomen keskitason testin suorittavien, elämässä, ja siitä käydään

paljon keskustelua. Suorittajista peräti 80 prosenttia ilmoittaa testin käyttötarkoitukseksi juuri kansalaisuuden hakemisen (Hirvelä 2023).

YKI kulkee käsi kädessä yhteiskunnan kanssa

YKI on vahvasti sidoksissa koko suomalaiseen yhteiskuntaan ja heijastaa sen muutoksia, niin väestörakenteessa, elinkeinoelämän keskiöissä kuin lainsäädännössä ja näissä tapahtuvissa muutoksissa. Sen asema yhteiskunnallisena vaikuttajana liittyy luonnollisesti paitsi kasvaneeseen maahanmuuttoon myös siihen, että sen keskitason testin läpäiseminen näyttönä kielitaidosta on yksi keskeisimmistä kansalaisuusvaatimuksista (Kansalaisuuslaki 359/2003). Tilastokeskuksen kuvio saatujen Suomen kansalaisuuksien määrästä 1990–2022 (kuvio 1; SVT 2023) havainnollistaa hyvin sekä yleisen kasvun että muutokset, jotka vastaavat selvästi tuntemiamme yhteiskunnallisia ja globaaleja muutoksia.

KUVIO 1. SUOMEN KANSALAIKUUDEN SAANEET 1990–2022 (SVT 2023)

Jo ennen YKIn syntyä 1994 kuvion alussa näkyy nousu kansalaisuuksissa ja sen "huippu" 1991 (1 215 kansalaisuutta), mikä kuvaa tuohon ajankohtaan osunutta suurta sotapakolaisuutta Somaliasta, ja kyseiset kansalaisuudet ovatkin mitä todennäköisimmin tämän seurauksena pakolaisstatuksella saatuja kansalaisuuksia. Luonnollisesti nämä kansalaisuudet eivät liity YKIn sinänsä, koska YKIä ei vielä ollutkaan eikä myöskään kielitaitoedellytystä. (Kansalaisuuslaki 358/2003; Valtioneuvoston asetus yleisistä kielitutkinnoista 1163/2004.) Kuitenkin jo nämä ensimmäiset suuremmat maahanmuutot 1990-luvun alussa Somaliasta yhdessä aiempien, määrältään selvästi pienempien chileläisten (1970-luku) ja vietnamlaisien (1980-luku) muuttoaaltojen jälkeen ovat osaltaan olleet vaikuttamassa kansalaisuuslain uudistukseen ja kielitaitoedellytyksen sisällyttämiseen siihen.

Vuoden 1994 jälkeen Suomen kansalaisuuden saaneiden määrä on koko ajan noussut, vaikka nousu onkin ollut epätasaista ja saavuttanut huippuja sellaisten lähtömaiden kansalaisten kohdalla, joissa on muutamia vuosia aiemmin alkanut jokin humanitaarinen kriisi, tyypillisimmin sisällis- tai hyökkäyssota. 1990-luvun lopun ja 2000-luvun huipuissa näkyvät entisen Jugoslavian hajoamista seuranneet sodat ja vuoden 2017 piikissä (12 219) jo 2011 alkaneen ns. Arabikevään kansannousut ja molempien seurauksena syntyneiden humanitaaristen kriisien jäljet. (SVT 2023.) YKIn keskitason suomen kielen tutkinnoissa näkyy odotuksenmukaisesti samanlainen suuren nousun kuva. Kun kuvaa tarkastellaan Hirvelän (2023) tapaan kansalaisuuksittain ja ensikielittain, nähdään vielä

yleiskuvaa selvemmin, miten alueelliset globaalit tapahtumat vaikuttavat YK:ssä. Esimerkiksi vuonna 2017 juuri arabiankielisten – joita suurin osa Pohjois-Afrikan kansannousujen seurauksia paenneista oli – määrä ohittaa siihen saakka aina suurimman ryhmän muodostaneet venäjänkieliset testin suorittajat.

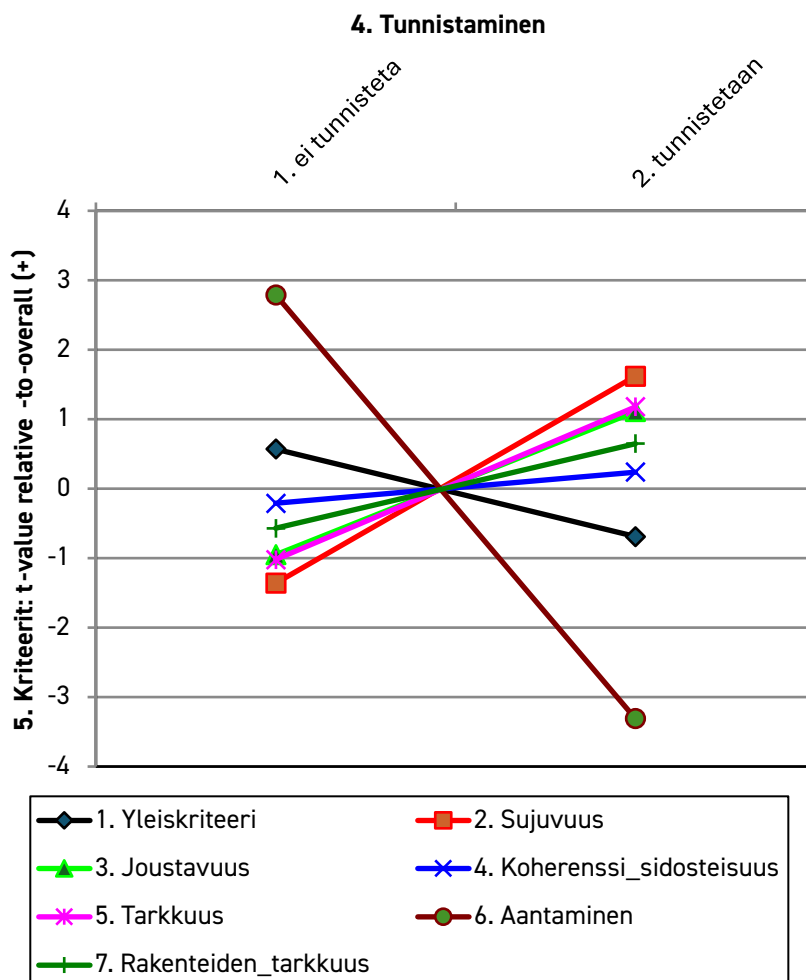
On tietysti luonnollista ja odotuksenmukaista, että maailman tila ja sen muutokset näkyvät tilastoissa-kin, ja olennaisempaa on se, mitä näistä muutoksista on seurannut, myös YK:lle ja sen tutkimukselle. Koska muuttoliikkeet ovat kautta historian kaikkialle maailmassa aiheuttaneet paitsi faktisia muutoksia väestörakenteissa myös erityisen tunnepitoista asenteellisuutta ja ruokkinut tai synnyttänyt stereotyyppioita erilaisista ihmisryhmistä, oli tärkeää tuoda tämä näkökulma myös YKI-tutkimukseen.

Tutkimuksen suuntaaminen kohti vaikeasti tutkittavia mahdollisia asenteita ja arvioinnin vinoumia – rikkinäistä suomea -hankkeen lähtökohtia

Ihmisen tekemä arviointi on aina jonkinasteisesti subjektiivista ja siten vaihtelee paitsi arvioijien henkilökohtaisten, esimerkiksi temperamenttiin liittyvien pysyvien ominaisuuksien, myös esimerkiksi heidän kielitaitokäsityksensä, koulutuksensa ja kokemuksensa mukaan. (Ks. esim. Ahola 2022; Neittaanmäki & Lamprianou 2024.) Aiempi tutkimus kielitaidon arvioinnista maailmalla oli kuitenkin jo vuosikymmenet osoittanut, että arviointiin vaikuttavat myös täysin kielenulkoiset, asenteisiin ja stereotyyppioihin liittyvät tekijät. (Ks. esim. Brennan & Brennan 1981; Cargile 1997; Lindemann 2005; Kang & Rubin 2009.) Lisäksi valitettavasti tiedämme Suomen olevan yleiseurooppalaisten tutkimusten (esim. EU-MIDIS 2009, 2018) mukaan erityisen rasistinen ja syrjivä maa. Tiedämme tutkimuksen valossa myös, että ihmiset arvioivat toisiaan paitsi omasta myös ns. ”toisten puolesta” eli voivat perustaa arvionsa siihen, mitä olettavat muiden kielitaidosta ajattelevan tai siitä päättävän (Suomen kontekstissa ks. Kokkonen 2007). Tähän toisten näkökulman huomioon ottamiseen ohjaavat vähintään implisiittisesti myös YK:n arviointikriteerit yleisellä kuvauksella ”tulee ymmärretyksi”. Kaiken tämän tiedon valossa oli tärkeää ottaa YK:n jo laajaan tutkimuskenttään mukaan hankalasti tutkittavat mahdolliset asenteet ja niiden mahdollinen vaikutus YKI-arviointiin.

Tältä pohjalta syntyi Suomen Akatemian rahoittama (2018–2024) hanke *Rikkinäistä suomea: Aksenttien arviointi yhteiskunnallisena portinvartijana*. Hankkeessa lähdettiin siis liikkeelle yhtäältä jo pitkän asenteisiin kohdistuneen arvioinnin tutkimusperinteen varassa toisaalta suomalaisen yhteiskunnan erityispiirteiden ohjaamana. Jälkimmäisen varassa tutkimuksen keskiöön valittiin sellaiset YK:n suorittajaryhmät, jota kohtaan Suomessa yleisesti kohdistuu pääasiassa kielteisiä asenteita ja stereotyyppioita. Näitä olivat edellä jo mainittujen arabiankielisten lisäksi thain-, viron-, venäjän- ja suomenruotsinkieliset. (Hankkeen yleisestä asetelmasta ja tuloksista ks. Halonen ym. 2024 ja Honko & Huhta tässä teoksessa.) Tällainen asetelma rakennettiin tietoisesti siksi, että jos YKI-arvioinnissa olisi yleistä, kielitaitoon liittymätöntä vinoumaa, se näkyisi mitä todennäköisimmin juuri näiden ryhmien arvioinnissa.

Ollessamme hankkeen loppuvaiheessa/lopussa voimme varmuudella sanoa, että jonkinasteista vinoumaa ryhmiin liittyy, sillä kun suorittaja tunnistetaan oikein näiden ryhmien puhujiksi, he saavat erilaisia arvioita kuin silloin, kun heitä ei tunnisteta. Tämä näkyy erityisen selvästi kuviossa 2 ja siinä erityisesti ääntämisen ja osin myös sujuvuuden arvioinneissa: tunnistettaessa suorittajat saivat ääntämisestään tilastollisesti merkitsevästi alempia arvioita (alle -2) kuin silloin kun heitä ei tunnistettu. Sujuvuuden osalta tendenssi oli toisin päin; arviot siitä nousivat, kun suorittajan ensikieli tunnistettiin, lähelle tilastollisesti merkitsevää. Muutkin kriteerittäiset arviot reagoivat tunnistamiseen, mutteivät yhtä selvästi.

KUVIO 2. L1-TUNNISTAMISEN JA KRITERIEN YHTEISVAIKUTUS KIELIT AidON ARVIOINTIIN ARVIOINTIKRITEREITÄIN

Ääntämisellä ja sujuvuudella näyttääkin olevan jonkinlainen riippuvuussuhde, mikä on jo sinänsä kiinnostavaa. Ääntämisen ja sujuvuuden arviointia ja niiden välistä suhdetta on hankkeessa tutkinut tarkemmin Ullakonoja (esim. 2024). Hankkeen tutkimus onkin tuottanut paljon yleistä tietoa eri kriteerien ja kielitaidon osien merkityksestä ja suhteesta toisiinsa.

Olennaista lähtökohtamme kannalta on kuitenkin se, että kuvio ja sen taustalla oleva tulos näyttävät selvästi hankkeen perushypoteesin olleen aiheellinen. Osoitimme siis, että eri puhujaryhmiin – silloin kuin ne tunnistetaan – voidaan myös YKIn kaltaisessa meritoituneessa tutkintojärjestelmässä suhtautua eri tavoin, mistä voi seurata arvioinnin vinoumia (ks. Ahola 2020), mutta silloinkin tietysti ongelmallisia. Se on erittäin merkittävä tulos, johon YKI-koulutuksessa on myös jo tartuttu. Toki hankedatamekin arvioinneissa on useita muitakin arviointiin vaikuttavia tekijöitä kuin asenteet ja suhtautuminen puhujaryhmiin, ja kokonaiskuva arvioinnista on todellista tilannetta kuvaavasti moninainen ja monimutkainen.

Olennaista, myös tämän hankkeen näyttämänä, on, että YKI on aina perustunut ja perustanut tutkimukselle. Koko järjestelmä kouluttajineen, tehtävien laatijoineen ja arvioijineen on ollut valmis antautumaan myös hankkeemme kaltaiselle, arvioinnin hyvin sensitiiviisiin puoliin keskittyvälle tutkimukselle, jossa uhkana voisi olla paljastua asenteelliseksi. Edellä jo mainitun lisäksi voi kuitenkin yleisesti sanoa, että ensinnäkin arvioijat ovat aika tietoisia asenteistaan ja mahdollisista arviointivinoumistaan, minkä tiedon valossa he näyttävät osaavan myös oikaista niitä lopullisessa arviossaan suorittajien

tasosta. Lisäksi on tärkeä huomata, tässäkin (ks. myös Halonen ym. 2024), että tutkimus ei kerro suoraan tai anna täydellistä kuvaa todellisesta YKI-arvioinnista, vaikka se arvokasta tietoa tuottaa. On osoittautunut, että arvioijat ja koko tutkintojärjestelmä ovat valmiita oppimaan ja kehittymään karttuvan tutkimustiedon ohjaamina, mikä on varma ja ainoa tae järjestelmän laadun säilymisestä.

Kirjallisuus

Ahola, S. 2020. Yleisten kielitutkintojen arvioijien käsityksiä thainkieliseksi tunnistettujen suomenoppijoiden suullisesta kielitaidosta. *Puhe ja kieli*, 40 (4), 203–224.

Ahola, S. 2022. Rimaa hipoen selviää tilanteesta – Yleisten kielitutkintojen suomen kielen arvioijien käsityksiä kielitaidosta ja arvioinnista Jyväskylässä: Jyväskylän yliopisto.

Brennan, E. & Brennan, J. S. 1981. Measurements of accent and attitude toward Mexican-American speech. *Journal of Psycholinguistic Research*, 10, 487–501.

Cargile, A. C. 1997. Attitudes toward Chinese-accented speech: An investigation in two contexts. *Journal of Language and Social Psychology*, 16 (4), 434–443.

EU-MIDIS 2009. European Union Minorities and Discrimination Survey. Main Results Report. Luxembourg: Publications office of the European Union.

EU-MIDIS 2018. Second European Union Minorities and Discrimination Survey. Being Black in the EU. Luxembourg: Publications office of the European Union.

Halonen, M., Ahola, S., Hirvelä, T., Neittaanmäki, R., Ohranen, S., & Ullakonoja, R. 2024. Kielitaidon arviointi kansalaisuuden portinvartijana. Teoksessa T. A. Renvik, T. A., & M. Säävälä (toim.), *Kotoutumisen kokonaiskatsaus 2023*. Työ- ja elinkeinoministeriö.

Kang, O. & Rubin, D. 2009. Reverse linguistic stereotyping: Measuring the effect of listener expectations on speech evaluation. *Journal of Language and Social Psychology*, 28 (4), 441–456.

Kokkonen, M. 2007. Vaatimuksena sujuva suomi. *Virittäjä*, 111 (2), 253–261.

Lindemann, S. 2005. Who speaks 'broken English'? US undergraduates' perceptions of non-native English. *International Journal of Applied Linguistics*, 15 (2), 187–212.

Neittaanmäki, R. & Lamprianou, I. 2024. All types of experience are equal, but some are more equal: The effect of different types of experience on rater severity and rater consistency. *Language Testing*.

Ullakonoja, R. 2024. Venäläisen aksentin tunnistaminen suomen suullisen kielitaidon arvioinnissa. Teoksessa M. Toivola, P. Lintunen, L. Heikkola (toim.), *Puheen tutkimuksen uusia suuntia – Aineistona vapaasti tuotettu puhe*. New directions in speech research – freely produced speech as data. *AFinLA-teema* 17.

Verkkoaineistot

Hirvelä, T. 2023. Yleisten kielitutkintojen osallistujien monet kasvot. *Kieli, koulutus ja yhteiskunta* 14(2). Saatavilla: <https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-maaliskuu-2023/yleisten-kielitutkintojen-osallistujien-monet-kasvot>

Kansalaisuuslaki 359/2003. Annettu Helsingissä 16.5.2003. Haettu 30.4.2024 osoitteesta <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030359>.

Michelsson, S. 2023. Maahanmuuttaja osasi neljä vuotta sanoa vain "kiitos" – sitten hän keksi, kuinka suomen kielen voi oppia vuodessa. *Yle* 18.10.2023, Päivitetty 23.10.2023. Saatavilla: <https://yle.fi/a/74-20055083>

Stenbäck, I. 1994. Aikuisten kielitutkinnot alkavat koko maassa. Suomi sai ensimmäisenä testit valmiiksi. *Helsingin Sanomat* 8.9.1994. Haettu 29.4.2024. Saatavilla HS:n verkkoarkistosta *Aika*

SVT = Suomen Virallinen Tilasto 2023. Suomen kansalaisuuden saamiset 1990–2022. Helsinki: Tilastokeskus. Viitattu 29.4.2024. Saatavilla osoitteesta <https://stat.fi/tilasto/dokumentaatio/kans>

Tilastokeskus Suomen kansalaisuuden saamiset 1990–2022 edellisen kansalaisuuden mukaan, viitattu 29.4.2024. Saatavilla osoitteesta https://pxdata.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin_kans/statfin_kans_pxt_1113.px

Valtioneuvoston asetus yleisistä kielitutkinnoista 1163/2004. Annettu Helsingissä 16.12.2004. Haettu 30-4-2024 osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2004/20041163>.